

CECILIE SLINNING KNUDSEN OG OLAF HUSBY

UTTALEUNDERVISNING

Fra teoretisk innsikt til praktisk
anvendelse i klasserommet

FAGBOKFORLAGET

LANDSLAGET FOR NORSKUNDERVISNING

Uttaleundervisning

Cecilie Slinning Knudsen og Olaf Husby

Uttaleundervisning

Fra teoretisk innsikt til
praktisk anvendelse i klasserommet

FAGBOKFORLAGET

LANDSLAGET FOR NORSKUNDERVISNING

Copyright © 2024 by
Vigmostad & Bjørke AS
All Rights Reserved

1. utgave 2024 / 1. versjon 2024

ISBN: 978-82-450-5649-5

E-utgaven er basert på 1. trykte utgave, 2. opplag: ISBN 978-82-450-3200-0

Elektronisk tilrettelegging: John Grieg, Bergen
Forsidedesign ved forlaget

Boken er utgitt med støtte fra Kunnskapsdepartementet
ved Lærebokordningen for høyere utdanning.

Illustrasjoner:

Permen: International Phonetic Association,
www.internationalphoneticassociation.org/content/full-ipa-chart

s. 26 n., 55 n., 57 ø., 76 n. Pixabay

s. 27, 72 n. Anita Reinås Dahle

s. 43, 85 Olaf Husby

s. 55 ø. Foto: niekverlaan/Pixabay

s. 57 ø.h. Foto: Pezibear/Pixabay

s. 58 ø.h. Foto: despoticlick/Pixabay

Grunnlaget for illustrasjonene av munnhule og artikulasjonsposisjoner
(sagittalsnitt) på s. 26, 34, 57, 58, 62, 65, 72, 73 og 76 er laget av Olaf Husby.

Spørsmål om denne boken kan rettes til:

Fagbokforlaget

Kanalveien 51

5068 Bergen

Tlf.: 55 38 88 00

e-post: fagbokforlaget@fagbokforlaget.no

www.fagbokforlaget.no

Materialet er vernet etter åndsverkloven.

Uten uttrykkelig samtykke er eksemplarframstilling

bare tillatt når det er hjemlet i lov eller avtale med Kopinor.

Vigmostad & Bjørke AS er Miljøfyrtårn-sertifisert.

Innhold

Innledning	9
Hvem er denne boka for?	9
Bokas oppbygging	10
Hvilken variant av norsk læres bort?	11
Lytteferdigheter og uttaleferdigheter	12
Terminologi	14
Vedlegg	15
Nettressurs	15
Takk til	15

Kapittel 1

Uttaleundervisning: Hvorfor og hvordan?	17
Historisk bakgrunn	18
Læreplaner og rammeverk i dag	22
Fra teoretisk kunnskap til praktisk anvendelse i klasserommet	24
Øving og automatisering	28
Korrigerings av uttale	29
Avslutning	30

Kapittel 2

Litt generelt om fonetikk og fonologi	31
Lyder og lydskrift	32
Fonetikk	33
Fonologi	35
Markerthet	39

Kapittel 3

Vokaler	41
Hva er en vokal?	41
Vokaler i norsk og noen andre språk	49
Klasseromsfokus	53

Kapittel 4

Konsonanter	61
Hva er en konsonant?	61
Konsonanter i norsk og noen andre språk	67
Klasseromsfokus	70

Kapittel 5

Stavelsen	81
Hva er en stavelse?	81
Stavelsesstrukturer i norsk og noen andre språk	82
Hvilke språklyder kan en finne i de ulike posisjonene?	83
Stavelser i flerstavelsesord	87
Stavelser i sammenhengende tale	88
Forenklingsprosesser i komplekse stavelser	91
Trykk	94
Klasseromsfokus	95

Kapittel 6

Prosodi	99
Hva er prosodi?	100
Språklydenes kvalitet	102
Prosodiske fenomener på ordnivå	103
Intonasjon	109
Talerytme	113

Kapittel 7

Faktorer som påvirker uttale	125
Språklige forhold	126
Fysiske faktorer	132
Sosiopsykologiske faktorer	135

Kapittel 8

Tilegnelsesmodeller og analyse av uttale	141
Tilegnelsesmodeller	143
Analyse av uttale	150

Kapittel 9

Språk	153
Arabisk	153
Dari	156
Lingala	158
Polsk	160
Somali	163

Vedlegg 1

Uttaleregler i norsk	167
Vokaler	167
Konsonanter	169
Stavelser og ord	173
Intonasjon	174

Vedlegg 2

Klasseromsaktiviteter	177
Bevisstgjøring	177
Orddiktat	179
Lyttekonkurranse	179
Løpediktat	179
Følelissetninger	179
Skyggelesing	180
Selvdiktat	180
Lydlabyrint	180
Battleships	181
Musikk	181

Løsningsforslag	183
------------------------------	-----

Kapittel 2	183
Kapittel 3	184
Kapittel 4	185
Kapittel 5	188

Litteratur	191
Stikkordregister	199

Innledning

Hvem er denne boka for?

I perioden 2017–2019 dro Cecilie Slinning Knudsen rundt i Norge og holdt uttaleseminar for lærere i voksenopplæringen med det formål å forene innsikt i fonetikk og andrespråksfonologi med praktisk bruk i klasserommet. Det var tydelig at lærere med minoritetsspråklige elever og studenter ønsket mer av dette, så hun opprettet ressursiden www.uttale.no, hvor lærere på alle trinn og nivå kan finne ferdige opplegg for uttaleundervisning. Her ble det også startet en blogg med en populærvitenskapelig fremstilling av teori rundt fonetikk og andrespråksfonologi. Denne boka er en videreutvikling av denne bloggen. I boka har Cecilie fått med seg førsteamanuensis Olaf Husby. Han har i hovedsak bidratt med kapittel 5, 6, 8 og 9, men de har begge vært involvert i alle kapitlene.

Boka er hakket mer avansert enn bloggen, ved at den har med mer teori og mer terminologi, men den har fremdeles det praktiske i fokus. Konkrete tips til hva **lærere** kan gjøre i andrespråksklasserommet, finnes det litt av i alle kapitler, men steg-for-steg-beskrivelser finnes hovedsakelig i avsnittet «Klasseromsfokus» i kapittel 3, 4 og 5. I kapittel 6 gis undervisningstips fortløpende. Vedlegg 2, «Klasseromsaktiviteter», har helt konkrete tips til aktiviteter.

En av grunnene til at det teoretiske nivået er noe høyere i denne boka, er at den skal kunne fungere som supplerende lesing for **studenter** som tar andrespråksemner ved høyskoler og universiteter. Det er også lagt til noen øvingsoppgaver i de fleste kapitlene. Løsningsforslag finnes bakerst i boka.

Hovedmålet med denne boka er at lærere skal føle seg faglig trygge når de underviser i uttale. Noen lærere formidler at de sliter med å finne gode eksempler, og at forklaringene er utilgjengelige og for akademiske (les mer om dette i kapittel 1). Denne boka er et forsøk på å imøtekomme disse innspillene.

Bokas oppbygging

Kapittel 1, *Uttaleundervisning: Hvorfor og hvordan?*, omhandler uttaleundervisningens historiske bakgrunn, hvordan uttaleopplæring er nedfelt i læreplaner og rammeverk i dag, hvordan den teoretiske innsikten kan anvendes i klasserommet, verdien av øving og automatisering, og hvordan man går frem for å korrigere uttalen til en innlærer.

Kapittel 2, *Litt generelt om fonetikk og fonologi*, legger grunnlaget for de neste kapitlene ved å forklare hva som ligger i fonetikk og fonologi. Hvordan lages lyder? Hvordan kommer disse lydene til uttrykk, og hvordan kombineres de i språk? Hva er en markert lyd? Skrives bokstaver og lyder på samme måte?

Kapittel 3, *Vokaler*, og **kapittel 4, *Konsonanter***, greier begge ut om hvordan de forskjellige lydene lages, hvordan de kan beskrives, og hvilke lyder som kan være vanskelige å lære. Hvert av disse kapitlene avsluttes med «Klasseromsfokus», hvor det presenteres undervisningsopplegg for de antatt vanskeligste lydene å lære seg i norsk.

Kapittel 5, *Stavelsen*, ser på hvilke stavelsesstrukturer en finner i ulike språk, hvilke lyder en kan finne i forskjellige posisjoner i stavelsen, og hvilke strategier en innlærer kan ty til i møte med en ukjent stavelsesstruktur. Også dette kapitlet avsluttes med «Klasseromsfokus», med konkrete undervisningsopplegg.

Kapittel 6, *Prosodi*, ser på rytme og melodi i sammenhengende tale. Her gjennomgås både trykk, lengde og tone innen prosodi og tonelag og talerytme innen intonasjon. Det gis også her tips til opplegg man kan ta med seg inn i klasserommet.

De to neste kapitlene er av mer teoretisk art og skal gi leseren en forståelse av hvorfor avvik fra normert uttale oppstår, og hvordan man kan analysere disse forskjellene i innlærerspråket for å hjelpe innlæreren videre i tilegnelsen av norsk uttale.

Kapittel 7, *Faktorer som påvirker uttale*, ser på både språklige faktorer som flerspråklighet, morsmålspåvirkning og markerthet, og fysiske faktorer som alder og motoriske ferdigheter. Det er også viet noen sider til sosiopsykologiske faktorer som man bør være oppmerksom på og ta hensyn til. Til sist i kapitlet ser vi kort på forskjellen mellom lytteferdigheter og uttaleferdigheter.

Kapittel 8, *Tilegnelsesmodeller og analyse av uttale*, ser på forskjellige modeller som prøver å forklare uttalevarianter som oppstår i et innlærerspråk. Til slutt i kapitlet ser vi på hvordan man kan gjøre en analyse av uttalen til en innlærer.

Kapittel 9, *Språk*, gir en kort presentasjon av fonologien til noen av de vanligste innvandrerspråkene i Norge i dag: *moderne standardarabisk, dari, lingala, polsk og somali*.

Alle kapitlene avsluttes med refleksjons- eller øvingsoppgaver. Løsningsforslag finnes bak i boka.

Hvilken variant av norsk læres bort?

Norge er et land med stor dialektal variasjon, og vi har ikke et normert talemål. Alle språkbrukere står fritt til å bruke det talemålet de ønsker, og man kan velge om man vil si ['ʃi:nu] – *<sjjino> eller ['çi:nu] – *<kjino>.¹ Talemålsvalg blir diskutert noe i kapittel 1 og 7, men dialekt blir ellers ikke videre behandlet i denne boka. Vi har valgt å la uttalen av ord og fraser basere seg på såkalt urban østnorsk. Dette er gjort utelukkende av plasshensyn; det er ikke et valg som er tatt av ideologiske grunner. Man kan også argumentere for at denne typen «talt bokmål» er en brobygger mellom talespråket og skriftspråket innlærere møter i lærebøkene. All henvisning til «norsk» omhandler altså varianten urban østnorsk. I andrespråksklasserom vil man ofte finne talt bokmål med dialektal intonasjon.

Hva er «god nok» uttale av norsk?

Når man lærer seg et nytt språk, vil man bruke et såkalt mellomspråk eller **innlærerspråk**. Dette språket har blitt forstått forskjellig, men felles for de fleste definisjonene av termen er at det beskriver egne språkssystem med egne regler, at innlæreren tester språkhypoteser i denne fasen, og at innlærerspråket ikke er identisk med verken førstespråket eller målspråket.² I den forbindelse må man stille spørsmål om hva man legger i begrepet «målspråk». Er målet innfødtlik uttale av språket man lærer seg? Hovedsynet vårt er at målet for språklæring er at innlærerne skal tilegne seg **kommunikativ kompetanse**, noe som ikke forutsetter aksentfri uttale. Vi diskuterer dette noe videre i kapittel 7.

1 Tegnet * betyr at denne formen ikke er tillatt i et gitt språk, her norsk.

2 For en gjennomgang av mellomspråksbegrepet, se Nistov og Nordanger (2017).

Lytteferdigheter og uttaleferdigheter

Generelt vil det være slik at en språklyd må oppfattes korrekt (persepsjon) for at den skal uttales korrekt (produksjon). Men det kan også være tilfelle at man kan uttale en lyd man ikke har oppfattet korrekt, og at man kan høre trekk uten at man klarer å produsere dem.

Lytteferdigheter

Lytteferdigheter kan deles inn i tre nivåer. Det første nivået er relatert til å registrere en lyd, **resepsjon**, det vil si problemstillinger som gjelder hørsel og hørselshemninger som sådan. Dette nivået er ikke interessant i vår sammenheng. Det andre nivået er relatert til det å kunne oppfatte en språklyd, **persepsjon**, og å kunne kategorisere den på samme måte som innfødte talere gjør. Innlærere av norsk vil registrere når språklyder blir uttalt, men mange av dem vil ikke kunne **kategorisere** lydene korrekt. Det kan for eksempel være vanskelig å skille mellom /i/ og /y/, /æ/ og /u/ og /t/ og /t̥/. Det tredje nivået er knyttet til kommunikasjon, altså å kunne forstå tale og relatere seg til meningsinnholdet i den. Språkferdighetene blir ikke nyttige før de integreres i kommunikative sammenhenger.

Prioritering av lytteferdigheter i den innledende delen av et språkkurs gir ofte bedre språkferdigheter. Årsaken er at menneskets simultankapasitet er begrenset. Når innlærere slipper å konsentrere seg om ulike aspekter ved språk samtidig (uttale, vokabular, grammatikk), rettes oppmerksomheten og de mentale ressursene mot utvikling av ett av aspektene, nemlig lytteferdigheter. Det betyr ikke at øvelser der man lærer å skille språklyder fra hverandre er mindre viktige – tvert imot.

Innholdet i øvelser rettet mot utvikling av perseptuelle ferdigheter har to mål. For det første er det viktig å lære å dele talestrømmen opp i enkeltlyder, såkalt **segmentering**. For det andre skal enkeltlydene kategoriseres korrekt, det vil si at det må bestemmes hvilket fonem lyden hører til. Når man som voksen skal gjennomføre dette, vil begge prosessene påvirkes av at man allerede mestrer minst ett språk. På samme måte som en finner **aksent** i andrespråkstale, vil lytting til et annet språk hvile på «perseptuell aksent». Når en er vant til å kategorisere språklyder etter førstespråkets system, er det lett å legge dette til grunn når en lytter til et fremmed språk.³ Denne «aksenten» er også beskrevet som

³ McAllister (2000).

et **perseptuelt filter**. Utvikling av lytteferdigheter i et andrespråk innebærer altså å utvikle et nytt filter der kategoriene er i samsvar med kategoriene i målspråket. På en måte kan en snakke om flere filtre. Et språk er ikke bare bygd opp av enkeltlyder, men også av stavelser og deres struktur, distribusjonen av trykksterke og trykksvake stavelser, prosesser knyttet til sammenhengende tale, ordtoner og intonasjonsmønster.

Med utgangspunkt i ferdighetene nevnt ovenfor skal en relatere seg til ordenes betydning og meninger som kommer til uttrykk gjennom grammatiske konstruksjoner. På dette nivået vil det være forsterkende effekter ved at en kan bruke **kontekst** i vid forstand for å forstå hva som blir sagt. En blir flinkere til å forstå jo mer språk en kan.⁴

Dessverre er det ikke slik at godt utviklede lytteferdigheter direkte leder til gode uttaleferdigheter. Perseptuelle ferdigheter relatert til språk kan ikke direkte styre motoriske ferdigheter knyttet til uttale hos voksne. Ved hjelp av en kognitivt orientert tilnærming basert på forklaringer, illustrasjoner, modeller og øvelser vil man imidlertid kunne utvikle innsikt og uttaleferdigheter. Denne bevisstgjøringen kan, sammen med øvelser, bidra til at andrespråkstalen når et slikt nivå at en innfødt taler vil forstå uttalen som om den var uttalt av en innfødt taler (de sosiolingvistiske effektene av aksentpreget tale tas opp i kapittel 7).

Uttaleferdigheter

Det er vanskelig å måle objektivt hvor god en persons uttaleferdigheter er. Utsagn om hvor god uttale en person har, er oftest basert på to forhold: hvor lett det er å forstå personen, og hvor akseptabel aksenten er. Begge deler påvirkes av erfaring. Personer som er vanskelige å forstå ved første møte, blir enklere å forstå over tid, selv om ikke uttalen forbedrer seg.

Perspektivet ovenfor kan kalles **funksjonelt**. En annen tilnærming går ut på å betrakte en bestemt (sosialt definert) uttale som korrekt, det vil si en **norm**. Det er ikke nødvendigvis noe enklere å måle hvor god uttalen er i dette perspektivet. Uttaleundervisningen i norsk bygger oftest på talt bokmål. Lydinventaret hentes vanligvis fra østnorsk, mens intonasjonen gjerne hentes fra lærerens dialektale bakgrunn. Dette betyr ikke at god uttale må være talt bokmål. I Norge ser det ut til at en tilnærming til dialektal tale honoreres like mye, om ikke mer, av lyttere.

⁴ En mer utdypende tekst rundt dette finnes i Husby og Kløve (1998, s. 135–163).

Begrepet *forståelighet* kan tolkes på to måter. Vi snakker om «forståelighet» og «oppfattet forståelighet». *Forståelighet* kan testes gjennom å la lyttere skrive ned en ytring de hører, og så sammenligne den med originalen. *Oppfattet forståelighet* gjelder lytterens følelse av hvor godt han eller hun forstår talesignalet. Disse to dimensjonene er ikke nødvendigvis identiske – man kan ha inntrykk av å ha forstått et utsagn godt, mens en gjengivelse likevel vil vise at utsagnet er misforstått.

Uttaleundervisningen har normalt to utgangspunkt. Det ene er øvelser som innbefatter områder som generelt er ansett å være vanskelige for innlærere. Slike øvelser presenteres i prinsippet for alle. I tillegg finnes uttaleproblemer som innlærere med en bestemt språkbakgrunn har. I begge tilfeller vil generell innsikt i uttaleundervisning og kjennskap til innlærerens øvrige språk være verdifullt. Det finnes litteratur med nyttige tverrspråklige beskrivelser.⁵

Spesifikke problemer som krever spesialpedagogisk intervensjon, for eksempel logopedisk assistanse, er ikke behandlet i denne boka.

Terminologi

Innlærer: Denne benevnelsen brukes som en fellesbetegnelse for alle som lærer norsk (elev, student osv.).

Morsmål/førstespråk: Disse termene brukes tidvis om hverandre, spesielt der vi snakker om teorier og litteratur som bruker de respektive termene. Termene er ikke uproblematiske; for eksempel kan en innlærer i større grad oppleve å ha et farsmål enn et morsmål. Språket man identifiserer seg mest med, trenger dessuten ikke å være verken foreldrenes språk eller det første språket man lærte. Det har vært foreslått å bruke termen *hjertespråk* isteden.

Målspråk: Det språket man har som mål å lære seg. Se diskusjon ovenfor og kapittel 7 for mer om hva som ligger til grunn for et målspråk.

Mellomspråk/innlærerspråk: Språkproduksjonen til en innlærer i prosessen mot å tilegne seg målspråket.

⁵ Se for eksempel Husby og Kløve (1998) og Husby (2016).

Feil og avvik: Uttalevarianter som ikke er i henhold til (forventet) målpråk. Se også kapittel 7.

Vedlegg

Vedlegg 1, *Uttaleregler i norsk*, gir en oversikt over sammenhengen mellom skrifttegn og lydtegn, de vanligste assimilasjonene i norsk og såkalte stumme konsonanter.

Vedlegg 2, *Klasseromsaktiviteter*, har undervisningstips og opplegg du kan bruke i klasserommet.

Nettressurs

På www.uttale.no ligger det lysbildepresentasjoner som omhandler mange av de utfordrende områdene vi tar for oss i denne boka. Her er det også lenker til en blogg med mer populærvitenskapelig innhold samt til en YouTube-kanal med videoer som viser et utvalg av presentasjonene.

Takk til ...

Vi ønsker å rette en spesiell takk til professor Guri Bordal Steien for grundig gjennomlesing av og nyttige kommentarer til manuskriptet.

Flere har gitt av tiden sin for å gjøre denne boka best mulig for flest mulig, deriblant universitetslektorene Heidi Helgå, Lena Hveding og Hege Langfjæran, lektor Espen Nyberg, lektor Janne Andersson, lektor Maria Boer Johannessen, Perlaug Marie Kveen og førsteamanuensis Rikke van Ommeren. Takk for viktige innspill! I tillegg må professor Ivar Berg og førsteamanuensis Jardar Eggesbø Abrahamsen takkes for å ha svart på små og store spørsmål i tide og utide.

Takk også til redaktøren vår, May Helene Solberg, for tro på bokideen, tålmodighet og stødig veiledning.

Cecilie ønsker å takke sin mann, Øyvind Grønnesby, for å gjøre nettsiden www.uttale.no til en realitet, noe som satte i gang hele uttaleprosjektet.

Eventuelle feil står for forfatterens regning.

Kapittel 1

Uttaleundervisning: Hvorfor og hvordan?⁶

Det er flere grunner til at man utelater eller glemmer å undervise om uttale. Lærere i voksenopplæringen oppgir at uttale er vanskelig å undervise i, blant annet fordi forklaringene er «for akademiske for både lærere og elever», og fordi det er «vanskelig å finne vei i en jungel av teori og opplegg». ⁷ Da kan uttaletrening ofte bli nedprioritert, spesielt hvis man synes at den er tidkrevende, og man samtidig er opptatt med å nå andre kompetansemål. Man kan fort «håpe at det går av seg selv», mens andre har som mål å ta opp tematikken i klasserommet når problemet oppstår. De fleste opplever også at det er «vanskelig å tilrettelegge [uttaleundervisning] for variert klasse». ⁸

I tillegg kommer spørsmålet om hva målet med uttaleundervisningen er. Hvilken type norsk skal innlærere lære? Skal målspråk og undervisningsspråk være såkalt talt bokmål med østnorsk intonasjon eller stedets dialekt? Et argument man kan høre, er at talt bokmål⁹ er mer skriftnært, og at undervisning på talt bokmål dermed hjelper elevene med skriftspråket. Dette «talemålet» er det få nordmenn som føler seg komfortable med å bruke. Det nærmeste man kommer er urban østnorsk, men det er en form innlærere bosatt utenfor

6 Deler av dette kapitlet er en lett omarbeidet versjon av en artikkel som sto på trykk i *Norsklæreren* nr. 1 2019 (Knudsen, 2019).

7 Knudsen (2019).

8 Alle sitatene er hentet fra undersøkelsen som er omtalt i Knudsen (2019).

9 Nynorske lærebøker er relativt ferske på markedet, så forfatterne har ikke kunnskap om læreres undervisning på normert tale som ligger nær nynorsk.

østlandsområdet ikke vil møte i særlig grad i samfunnet. Derfor mener noen at det gir bedre integrering hvis man heller underviser på dialekt. Det ser ut til at innvandrere som tilegner seg en lokal dialekt, ofte oppfattes mer positivt.¹⁰ Det ligger nok en solidaritetsdimensjon til grunn her; det signaliserer at innvanderne er positive til det lokale, og at de gjør «en innsats» for å bli en del av lokalsamfunnet. For lærere som underviser barn og unge er dette ofte ikke en like stor problemstilling, for yngre innlærere får betraktelig mer autentisk innputt i det daglige av jevnaldrende norske klassekamerater.

Så har vi spørsmålet om hva som er «bra nok» norsk. Her er det generelle svaret at man ønsker at innlærerne skal bli språklig **funksjonelle** i samfunnet. Det betyr at de forstår hva som blir sagt til dem, og at de klarer å gjøre seg forstått overfor andre.¹¹ Aksentfrie uttale trenger ikke å være et mål for undervisningen, spesielt ikke for voksne innlærere. Sannsynligheten for at voksne innlærere skal lære seg førstespråksnære uttale er liten, og det er heller ikke en betingelse for å fungere i samfunnet. Det er likevel viktig å merke seg at avvikende uttale kan ha sosiale konsekvenser ved at språkbrukeren blir tillagt trekk og egenskaper basert på stereotyper. I tillegg spiller innlærerens ønskede identitet og gruppetilhørighet inn. Disse aspektene skal vi se nærmere på i kapittel 7. I resten av dette kapitlet skal vi behandle spørsmålet om hvorvidt det har noe for seg å bedrive uttaleundervisning, og vi skal gi noen eksempler på hvordan det kan gjøres.

Historisk bakgrunn¹²

Allerede på 1500-tallet var man klar over den tette forbindelsen mellom lytting og tale. På 1870-tallet oppdaget døvelæreren og forskeren Alexander Melville Bell at grunnen til at hans døde elever ikke oppnådde god uttale, var at hørselshemningene ikke gav dem mulighet til å kontrollere sin muntlige produksjon auditivt. Omtrent samtidig ble fonetikken etablert som vitenskap. Innsikt i fysiologi og anatomi på den ene siden og fysikk og akustikk på den andre kunne nå knyttes til språkforskning og -undervisning.

¹⁰ Jølbo (2007).

¹¹ For en mer utfyllende gjennomgang av hva det vil si å ha en funksjonell uttale, se Knudsen (2022).

¹² Fremstillingen her er bygget på Abercrombie (1966), Celce-Murcia mfl. (2010), Derwing og Munro (2015) og Morley (1991).

Utviklingen av uttaleundervisningen har vært preget av at ulike perspektiver har dominert i perioder. I begynnelsen baserte ett perspektiv seg på imitasjon og et annet på språklige analyser. **Imitasjonsbasert undervisning** bygde ofte på lærerens oppfatninger av språklyder og var fundert på skriftlige kilder. Innenfor dette perspektivet ble det gitt liten støtte til innlærerne i form av forklaringer og beskrivelser. En slik tilnærming krevde dermed gode eksempler og forbilder, så i sin tidligste form imiterte man førstespråksbrukere eller det som ble ansett som kompetente lærere. Mot slutten av 1800-tallet kunne talespråk formidles via opptak på voksruller, men undervisningen skjøt ikke fart før grammofonplatene ble tilgjengelige. Rundt midten av 1900-tallet ble det etablert språklaboratorier, etter hvert med lydbånd, slik at innlæreren kunne gjøre opptak og sammenligne sin imiterte tale med originalen. Deretter kom lyd- og videokassetter, og i dag dominerer digitale medier språklæringen gjennom for eksempel apper og internettvideoer.

Den analytiske tilnærmingen bygde på skriftlig informasjon slik en fant den i tekstlige fremstillinger, fonetisk transkripsjon, artikulatoriske beskrivelser, illustrasjoner av taleapparatet og tverrspråklige beskrivelser. I tillegg har det kommet utstyr der man gjør opptak og analyserer akustiske sider ved talen, for eksempel programvaren Praat.¹³ Dette perspektivet står ikke i strid med den imitasjonsbaserte måten; den snarere utfyller den. Mens den imitasjonsbaserte tilnærmingen bygger på «instinktive ressurser» (små barn) og personlig innsikt (voksne), vil den analytiske metoden bidra med innsikt og alternative fremstillinger basert på ulike former for erfaringer. Når disse fremstillingene knyttes til egen innsikt, vil læringsmålene ses i nytt lys og forhåpentligvis bli lettere å nå.

Fremmedspråkundervisningen i første halvdel av 1800-tallet la vekt på grammatikk, ordlæring og oversettelse. Muntlig kommunikasjon på fremmedspråket var ikke et primært mål. Den såkalte **reformbevegelsen** reagerte på dette og innførte et større språkvitenskapelig perspektiv i undervisningen ved å løfte frem talespråk på bekostning av grammatikk og oversettelse av skrevne tekster, og slik utviklet det seg mot slutten av 1800-tallet et fokus på uttale. Samtidig økte migrasjonen i den vestlige verden, og med migrasjon kom økt interesse for læring av

13 www.praat.org